

SEBESTYÉN MIHÁLY A NYÍREGYHÁZI VÁROSI SZÍNHÁZ IGAZGATÓJAKÉNT – EGY SZERZŐDÉS RÉSZLETEI (1932)

MIHÁLY SEBESTYÉN AS A GENERAL DIRECTOR – DETAILS OF A CONTRACT (1932)

Lengyel Emese ^{1*}

¹ Egyetemi hallgató, Néprajzi Tanszék, Bölcsészettudományi Kar, Debreceni Egyetem, Magyarország

Kulcsszavak:

Nyíregyháza
Szerződés
Színigazgató
Városi Színház

Keywords:

Nyíregyháza
Contract
City Theatre
General director

Cikk történet:

Beérkezett 2020. január 13.
Átdolgozva 2020. március 23.
Elfogadva 2020. április 5.

Összefoglalás

A tanulmányban azt az 1932-es szerződést mutatom be, melynek tárgya a nyíregyházi Városi Színház színigazgatói pozíció betöltése és ennek feltételei. A szerződés Sebestyén Mihály színigazgató és dr. Bencs Kálmán polgármester között kötődött. A dokumentum fontos színháztörténeti forrás, így mindenképpen indokoltnak tartom annak elemzését, valamint egyes pontok kiegészítését.

Abstract

This current study aims to present a contract from 1932. The mentioned contract has involved the mandate for the position general directorship and its conditions of the Nyíregyháza's City Theatre. The contracting parties were the following: Mihály Sebestyén general director, and Kálmán Bencs, the mayor of Nyíregyháza. The document is an important source of the theatrical history, for this reason, I try to analyze it, and also to supplement certain parts of the document.

1. A szerződő felek, valamint a szerződés tárgya

A tanulmányban egy színigazgatói szerződés [1] pontról-pontra történő bemutatására vállalkozom, miközben a rögzített szakaszokat elhelyezem az adott színháztörténeti kontextusban. Az említett szerződés a nyíregyházi Városi Színház színi igazgatói feladatok ellátására irányult. A szerződő felek pedig Nyíregyháza polgármestere és kormánytanácsos, dr. Bencs Kálmán és Sebestyén Mihály voltak 1932-ben, melyet természetesen elsőként rögzítettek az összesen huszonhat pontból álló dokumentumban:

[Szerződés] egyrészt Nyíregyháza megyei város nevében Dr. Bencs Kálmán m. kir. kormányfőtanácsos, polgármester nyíregyházi lakos, másrészt Sebestyén Mihály színigazgató miskolci lakos egymással az alábbiak megkötötték: 1. Nyíregyháza megyei város a tulajdonát képező Városi Színházat összes tartozékaival, berendezéseivel és felszereléseivel együtt az 1932. évi december hó 31-ig terjedő időre az alább megjelölendő színidényben tartandó színházi előadások rendezése céljából átadja nevezett színigazgatónak, aki a színházat a jelzett célra és időtartamra átveszi. [1]

* Kapcsolattartó szerző.
E-mail cím: lengyelemese1@gmail.com

Első körben fontos néhány szakmai életrajzzal kapcsolatos adatot rögzíteni az igazgatóról, valamint röviden szólni a nyíregyházi Városi Színház történetéről. Sebestyén Mihály (1893–1977) 1915-ben elvégezte a Színművészeti Akadémiát. A következő években játszott Miskolcon, Temesvárott és Marosvásárhelyen is. 1918 tavaszán a marosvásárhelyi állandó színjátszóhely igazgatója lett. Igazgatóként meghatározó a miskolci időszak, hiszen 1926-tól egészen 1939-ig vezette az ottani teátrumot. A nyíregyházi Városi Színház vezetésére 1932-ben kapott megbízást, 1939-ig töltötte be ezt a pozíciót is. [2] [3]

A nyíregyházi kőszínház megépítése, majd 1894-es megnyitása egy társadalmi összefogás eredménye. [4] [5] A városi és a megyei színjátszás természetesen már korábban is jelentős volt [5] [6] [7], éppen ezért alakult ki az igény egy állandó színjátszóhelyre. A városvezetés ezután különböző társulatokat szerződtetett meghatározott időre. Sebestyén elődje Gulyás Menyhért (1875–1944) [3] 1925 és 1931 között tért vissza a színi idényre társulatával. [5] [8] [9] [10] Az 1932-es igazgatóváltás annak a következménye, hogy a minisztérium a színházak területi beosztását átszervezte. [11] Margócsy József a következőképpen összegezte ezt az időszakot: „[...] 1932-ben a minisztérium átszervezte a színházak területi beosztását, s azon túl a háború végéig Miskolc körzetébe tartozott színházunk épülete. Ettől kezdve Sebestyén Mihály társulata adja az előadások nagyobb részét [...]”. [11]

2. Anyagi terhek és engedmények

Természetesen meghatározták a szezon időtartamát és lehetséges dátumait: „2. A színi idény április 15-től június 15-e időközben legalább két hónapig tart.” [1] Ehhez pedig a következő kötelezettség társult, melyet a 4. pontban olvashatunk: „4. A színigazgató köteles a játszási idő alatt teljes társulatával a város területén lakni [...]”. [1] Az ehhez hasonló, társulatra hárult anyagi terheket, kötelezettségeket, valamint a városvezetés által biztosított engedményeket a 3–6., valamint a 9., a 19. és a 25. pontok tartalmazzák. Eszerint a város a színházépületet díjmentesen bocsátja a Sebestyén által vezetett társulat részére, a költözés költségeit is állja, mely különösen nagy anyagi tehernek számított:

3. A város a színházat díjmentesen adja át a színigazgatónak, akinek részére a színi évad alatt vigalmiadó mentességet engedélyez; a színtársulatnak be- és kiköltözése alkalmával Nyíregyháza vasútállomástól és Nyíregyháza vasútállomásig a szükséges fogatokat a város díjtalanul bocsátja rendelkezésre. [1]

Deési Sándor tanulmányából tudjuk, hogy az Sebestyén-korszak előtti időszakban a nyíregyházi lakosságot egyre nehezebben lehetett bevonzani a teátrumba, ennek okai voltak többek között a vándorcirkuszok és a farsangi multságok is. A polgármester, illetőleg a Színügyi Bizottság jóváhagyása kellett a helyárok megadásához is. Gulyás társulatának anyagi terheit segélyekkel igyekezett megoldani a város. [8] Az előzmények fényében a vigalmiadó-mentesség az új társulat számára bizonyára az egyik legnagyobb segítség lehetett.

Nyilvánvaló, hogy a színtársulatot az igazgató állította össze – bár utasításokat e munkához is találunk, lásd a 7. és a 10. pontokat –, ő rendelkezett színészei felett. Kikötéssel a zenekart illetőleg élt a város, hiszen a megjelölt zenekar semmiképpen sem eshetett el az anyagi bevétele egy jelentős hányadától: „[...] tartozik a helybeli honvéd gyalogezred zenekarát megfelelő számmal alkalmazni.” [1] A város nemcsak az épületet biztosította ingyen, hanem annak a tartozékait, a kellékeket stb. is. Ezeket leltár ellenében bocsátotta a társulat rendelkezésére, melyek jó állapotának megőrzésére mindenképpen törekedniük kellett:

5. A város a színházat és tartozékait kitakarítva, leltár mellett adja át a színigazgatónak. A színidény tartama alatt az épület tisztán tartása a színigazgató terhe, aki a színidény befejezése után a színház épületet és tartozékait leltár mellett tisztán és jókarban tartozik visszaadni. A színház épületnek és tartozékoknak jókarban tartását a város a mérnöki hivatal által ellenőrzeti. [1]

Anyagi terhet jelentett még az épülethez tartozó tűzbiztonsági rutinok elvégztetése: „6. A színigazgató köteles a rendőri szabályoknak és intézkedéseknek magát alávetni, az elrendelendő

tűzbiztonsági intézkedéseket saját költségén foganatosítani.” [1] Kétségkívül nagy pénzügyi teher jelentett egy-egy előadáshoz tartozó díszlet és jelmez kivitelezése: „9. Köteles a színingazgató saját költségén célszerű, a jó ízlésnek és a megkívánt kiállításnak megfelelő díszletekről és egyéb felszerelésekről, úgyszintén ruhatárról gondoskodnia [...]” [1] Ugyanakkor ezek elraktározására „a város díjmentesen átadja színingazgatónak a színház udvarán lévő díszletraktárát” [1] – olvasható a 19. pontban. [1] Az igazgatót érintő kiadások még a megkötött szerződés költségeivel is bővültek: „25. Ezen szerződés költségei és illetékei a színingazgatót terhelik.” [1]

3. A repertoár kialakítására és az előadásokra vonatkozó szabályok

A 7–13. és a 21. pontok főként az adott szezonok darabkínálatára vonatkoznak. A műfajilag változatos repertoár kialakításához különböző kvalitású és karakterű művészeket kellett szerződtetnie Sebestyénnek. Minőségbeli „utasításokról” is olvashatunk, habár a „legmagasabb művészi fokot” igencsak nehéz mérni. Ennek kikötése természetesen arra vonatkozik, hogy a miskolci színvonalnál – ahogy olvashatjuk – alacsonyabb minőségű produkciókat ne mutasson be a főigazgató Nyíregyházán. A művészi személyzet, azaz a társulat pontos létszámára nem tér ki a szerződés, azonban a segédszemélyzet (nyolc férfi és nyolc nő) összlétszámára és nemi megoszlására már igen, illetőleg az egyéb színházi munkakörök betöltésére kötelezi a színingazgatót:

7. A színingazgató köteles oly dráma, vígjáték, népszínmű, operett és a lehetőség szerint operai társulatot szervezni, amely minden tekintetben képes legyen a város közönségének műigényeit kielégíteni és amely a vidéki színtársulatok legmagasabb művészi fokán álljon. A város kiköti, hogy az előadások a kiállítás szempontjából se legyenek alacsonyabb színvonalúak azoknál, amiket a színingazgató e tekintetben Miskolcon produkált. Tartozik tehát a célnak megfelelő számú és minőségű művészi személyzetet és segédszemélyzetként legalább nyolc férfi és nyolc női tagból álló kart szervezni, elsőrendű karmestert, továbbá titkárt, sűgőt, pénztárost, kellékest, végül kellő számban műszaki színpadi személyeket és lehetőleg nyíregyházi lakos jegyszédőket alkalmazni. [1]

A változatos műsorkínálatot azonban a Színügyi Bizottság kifejezetten színdarabokra korlátozta: „13. Csak kifejezetten színdarabok adhatók elő, tehát dráma, színmű, vígjáték, bohózat, népszínmű, operett és opera. Kabaré, hangverseny, vagy más nem színházi természetű előadás és látványosság rendezéséhez a város polgármesterének előzetes engedélye szükséges.” [1]

A városvezetés szerződésben védte a szerződtetett társulat érdekeit. A cél a sikeres színházi vállalkozás működtetése, így az idegen társulatok, azaz a konkurencia játszási endegélyének kiadásával kapcsolatban az alábbiakat ígérte:

8. A színingazgatónak érdekének védelmére a város műkedvelő előadásra engedélyt csak a színtársulat által már lejátszott darabra adhat. Ugyanezen szempontból idegen színtársulat csak a színingazgató beleegyezése mellett nyerhet játszási engedélyt akként, hogy a színingazgató idényének megkezdése előtt egy hónapon belül ilyen játszási engedély ki nem adható. [1]

A színpadra állításhoz fűzött elvárásokat a 9. pontban olvashatjuk, miszerint az igazgató köteles „[...] minden darabot korhű díszletekkel és jelmezekkel előadatni.” [1]

Habár a műsor kialakítása Sebestyén feladatai közé tartozott, mint minden mást, ezt a Színügyi Bizottság tagjainak kellett jóváhagynia. Ennek szabályait rögzíti a 10. pont:

A színtársulat beligazgatását a színingazgató a saját belátása szerint végzi ugyan, köteles azonban a színház vezetésében mindenképp a magyar nemzeti és keresztyén szellemet és erkölcsöt véve irányadóul, a régi jó művek felújításán kívül a Budapesten jelentékenyebb sikert aratott újdonságokat lehozatni. A színingazgató tartozik az előadandó darabok jegyzékét 14 napra előre megállapítva a városi színügybizottságnak bemutatni és a bizottság által esetleg kívánt változtatásokat keresztül vinni. Valamennyi új darab bérletben lejátszandó. Az e pontban foglalt rendelkezések megszegése esetén a város polgármestere a színingazgatót bíróság sem mérsékelhető esetenkénti egyszász /100/ aranypengő rendbírsággal sújthatja. [1]

A Nyíregyházán és Budapesten sem ismeretes darabok színpadra alkalmazását szintén e bizottság engedélyéhez kötötték: „12. *Oly darabok, melyeket a budapesti színpadon még nem játszottak, csak a színiügyi bizottság engedélyével adhatók elő, miért is az ilyen műveket 14 nappal előbb a színiügyi bizottságnak bemutatni kell.*” [1]

Nemcsak a szezon időtartamát – minimum két hónap – fixálták a felek, hanem az előadások gyakoriságát is, valamint a bérletes nézőknek felkínálható lehetőségeket a jegyvásárlás, bérletváltás során (11. pont). Ezenfelül rendkívül szigorúan jártak el az előadások pontos időkeretének betartása végett is. Az előadások idejének túllépése pénzbeli bírságot vont maga után (21.pont).

11. Hetenként legalább három bérleti előadás, ha pedig igazgató párhuzamosan páros és páratlan bérletet szervezne, úgy mindkét bérlo csoport részére hetenként 2-2 előadás tartandó. A régi bérloők, akik helyeiket már évek óta bérlik, régi helyeik bérletével mindenki más előtt megkínálандók. Jutalom- és búcsúelőadások nem tarthatók. Bérletszüneti előadások alkalmával a bérloők javára helyeiknek megváltási joga az előadás napjának de. 11 óráig fenntartandó. [1]

21. A színiigazgató szorgosan ügyelni köteles arra, hogy az előadások a színlapon megjelölt időpontban pontosan megkezdődjenek és a felvonásközök a díszletezés által okvetlenül szükséges időtartamon túl ne nyúljanak. Ezen rendelkezések be nem tartásáért a város polgármestere esetenként bíróilag sem mérsékelhető egyszáz /100/ aranypengő rendbírságot róhat ki. [1]

4. A polgármester és a Színiügyi Bizottság hatásköre, jogosultságai

A polgármester, valamint a Színiügyi Bizottság jóváhagyása szinte elengedhetetlen volt bármilyen intézkedés végrehajtásához. A 14. pontban a város az elmaradt előadások jegybevétel-kiesés esetleges kártérítésétől zárkózott el. Egy-egy ilyen eset igencsak jelentős pénzkiesést eredményezett volna.

A szerződésben foglaltak szerint Sebestyén másra nem ruházhatta át a játszási engedélyt (15. pont), valamint meg kellett neveznie helyettesét, akinek hatáskörét a 16. pontban rögzítették: „[...] a színiigazgató helyett a szóbeli vagy írásbeli határozatok és utasítások átvételére jogosult.” [1]

Mind a helyárat (17. pont), mind pedig a színi idény kezdetét a polgármester hagyta jóvá (20. pont). [1] A színházi munkát a Színiügyi Bizottság tagjai folyamatosan ellenőrizték. A tagok és a szerződésben megnevezett más hivatali szervek tagjai díjmentesen vehettek részt az előadásokon:

18. A színiigazgató köteles a földszinti X. számú páholyt a színiügyi bizottság tagja részére, tovább 1. zenekari ülést az ellenőrző mérnöki hivatal részére díjtalanul fenntartani, tovább köteles az államrendőrség ügyeletes tisztjei részére kér elsőrendű, a tűzérsegi tiszt részére pedig egy másodrendű helyet ellenszolgáltatás nélkül fenntartani. [1]

Továbbá a városvezetés a számos anyagi engedményért „cserébe” fenntartotta a jogot arra, hogy az előadások előtt és a szünetben is díjmentesen hirdessen:

22. A város fenntartja a jogot magának arra, hogy a színházban reklámfüggönyt szereljen fel és azt a saját javára hasznosítsa. A színiigazgató tehát a reklámfüggöny felett nem rendelkezik; köteles azonban minden előadás megkezdése előtt a közönség gyülekezése alatt, továbbá az összes felvonásközökben a reklámfüggönyt kellő világitással láthatóvá tenni. [1]

5. A szerződés utolsó pontjai

Az utolsó négy pont – a 23., a 24., a 25. (lásd az anyagi terheknél) és a 26. – már magára a szerződésre vonatkozik. A Színiügyi Bizottság folyamatos ellenőrzése alatt működő színház éléről elmozdítani Sebestyént két esetben lehetett:

1. Ha bármilyen anyagi veszteség olyan mértékű, mely már a produkciók minőségének romlását eredményezi:

23. Abban az esetben, ha a színiigazgató vagyoni viszonyaiban oly változás állana be, hogy e felszerelésekre, díszletekre és a pénztár bevételeire, vagy ezek bármelyikére bármilyen

kielégítési végrehajtási eljárás vezetettnek, vagy az előadások akár belső tartalomban, akár külső kiállításában olyan színvonalra szállnának le, hogy a közönség műigényét és a művészi követelményeket a színügyi bizottság megállapítása szerint nem elégítenék ki, a polgármesternek joga van a szerződést azonnali hatállyal és a színingazgató minden kártérítési igénye nélkül felbontani. [1]

2. Ha a vallás- és közoktatásügyi miniszter visszavonja a társulat nyíregyházi játszási engedélyét: „26. Ezen szerződést abban az esetben, ha a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter által a Sebestyén Mihály színingazgató részére Nyíregyháza városra adott játszási engedélyt bármilyen okból visszavonná, az engedély visszavonásának napjával hatályát veszti.” [1]

Ezenfelül a felek rögzítették, hogy melyik szerv a hatáskörébe tartozik a vitás kérdések vizsgálata, eldöntése. Így tudjuk, hogy a nyíregyházi királyi járásbíróság jogkörébe tartozott a városvezetés a színingazgató közötti esetleges nézeteltérések kivizsgálása:

24. A jelen szerződés keletkező vitás kérdések eldöntésére a kir. járásbírószági hatáskört és a nyíregyházi kir. járásbírószág kizárólagos illetékességét a szerződő felek előre elfogadják és kikötik. Ezen kikötés a fentebbiekben a város polgármestere részére biztosított bírságot nem érinti. [1]

6. Összegzés

Sebestyén Mihály színingazgatóként Nyíregyháza városával szerződésben egészen 1939-ig állt. Ezében szűnt meg a miskolci teátrummal kötött szerződése is. A távozásának oka nem a művészi tevékenységében keresendő, ugyanis ez mindkét esetben Sebestyén döntése volt. „[...] a zsidótörvények következtében lemondott. Feleségével együtt a pesti gettóban töltötte az ostrom időszakát. Később színházi könyvtára kölcsönzéséből, eladásából élt. 1951-től 1963-ig a SzAk-n színházi adminisztrációt tanított [...]” [3] – olvashatjuk a rövid összefoglalót a *Magyar Színházművészeti Lexikon* szócikkében a lemondás okáról, majd a főigazgató későbbi munkájáról.

Az 1932-es szerződés pontjainak bemutatása egyrészt betekintést nyújt a színházi szezonok szervezéséhez kötődő szabályok összességébe. Másfelől rávilágít arra, hogy Nyíregyháza vezetése milyen eszközökkel igyekezett irányítani a színházi kultúrát, valamint biztosítani a lakosság számára a megfelelő színvonalú és változatos repertorárt szezonról-szezonra.

Irodalomjegyzék

- [1] Sebestyén Mihály igazgatói szerződése (1932). SZSZBML, V. B. 77. 1922. X. 17. 2. 820.
<http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/Sebesty%C3%A9n%20Mih%C3%A1ly%20igazgat%C3%B3i%20szerz%C5%91d%C3%A9s.pdf> [Megtekintés: 2019.01.12.]
- [2] Schöpflin Aladár (szerk.) (1931): *Magyar Színházművészeti Lexikon*. Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, Budapest. 99.
- [3] Székely György (főszerk.) (1994): *Magyar Színházművészeti Lexikon*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- [4] Margócsy József (1994): Nyíregyháza polgárai színházat építenek. In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*. XXIX. évf. 59–73.
- [5] Katona Béla (1973): Irodalom, színház, sajtó a várossá nyilvánítástól a felszabadulásig. In: Erdész Sándor – Katona Béla (szerk.): *Fejezetek Nyíregyháza művelődéstörténetéből – Nyíregyházi Kiskönyvtár 8. szám*. Szabolcs megyei Lapkiadó Vállalat, Nyíregyháza. 57–113.
- [6] Margócsy József (szerk.) (1990): *Nyíregyháza színháztörténetének levéltári forrásai 1813–1893*. Magyar Színházi Intézet, Budapest.
- [7] Margócsy József (1981): *Adalékok a megyei színjátszás történetéhez*. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle. XVI. évf. 17–24.
- [8] Deési Sándor: Nyíregyháza színészete. In: Háger László (szerk.): *Szabolcs vármegye fejlődése és kortörténete. I. rész*. Erdélyi Gyula kiadása, Nyíregyháza.
- [9] Barna János (1931): A színészet története Nyíregyházán. In: Hunek Emil (szerk.): *Magyar városok monográfiája. Nyíregyháza és Szabolcs vármegyei községei*. Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatal, Budapest. 241–258.
- [10] Huber Beáta (2018): *Intézményes versus személyes emlékezet? Módszertani megfontolások a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház Léner Péter igazgatói időszakára vonatkozóan*. OSZMI, Budapest.
<https://szinhaztortenet.hu/study/-/record/STD16956?from=moricz-zsigmond-szinhaz> [Megtekintés: 2019.01.11.]
- [21] Margócsy József (1987): Irodalom, művészet, zene, sport. In: Cservényák László – Mező András (szerk.): *Nyíregyháza története*. Nyíregyháza. 194–197.